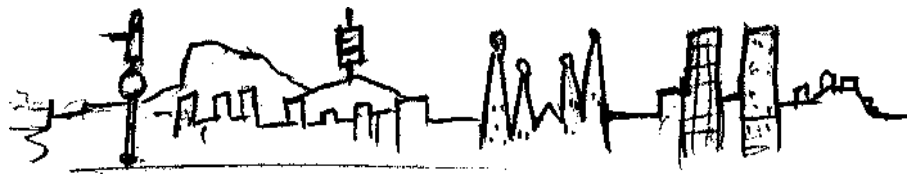

Les ciutats de Verdaguer

BARCELONA

Francesc Codina
Especialista en l'obra de Verdaguer 'Barcelona'

Com altres gran escriptors occidentals, Verdaguer va reflectir en els seus escrits l'impacte d'un fenomen històric de primer ordre: l'eclosió de la ciutat industrial, encarnada en la Barcelona de la segona meitat del segle XIX. Durant aquest període, la capital de Catalunya va sofrir una autèntica metamorfosi. Va ser el resultat de la industrialització, l'enderrocament de les muralles, la urbanització de l'Eixample, l'organització de l'Exposició Universal del 1888 i l'annexió dels municipis veïns. Tot plegat va propiciar un salt demogràfic espectacular: dels poc més de dos-cents mil habitants del 1860 fins als més de mig milió del 1900. Alhora, enmig de la intensificació dels conflictes polítics i socials, Barcelona va esdevenir un formidable centre impulsor d'iniciatives artístiques i culturals, des de la instauració dels Jocs Florals fins a l'esclat de l'arquitectura modernista.

Verdaguer ens ha deixat un testimoni literari excepcional d'aquesta mutació històrica. La seva percepció de la ciutat va ser sempre, com a mínim,

ambivalent. En l'etapa juvenil va oscil·lar entre la fascinació i la repulsió. Com a escriptor jove i ambiciós, era molt sensible a l'atracció de Barcelona, per on calia passar si es volia prosperar en el món de les lletres. Però, com a jove muntanyès seminarista, format en una cultura tradicional i religiosa, li dolia el contrast entre una Muntanya senzilla i virtuosa i una Babilònia sofisticada i moralment relaxada. Aquesta dialèctica s'expressa en el romanç juvenil *Diades de glòria*, escrit arran dels primers èxits que va assaborir en els Jocs Florals del 1865. En els versos finals, la protagonista femenina –un *alter ego* del poeta, que es debat com ell entre la sobrietat muntanyenca i les esplendors urbanes– resol el conflicte a favor de la ciutat, amb una frase premonitòria: “quan no seré pagesa, / seré barcelonina”.

En l'etapa de plenitud, Verdaguer, instal·lat al Palau Moja de Barcelona, on gaudia del mecenatge dels marquesos de Comillas, va encaixar l'embranchada de la ciutat amb una reacció ambigua, que oscil·la entre el plany i l'entusiasme. Plany pel

Verdaguer volia una Barcelona que fusionés la modernitat amb la tradició, el progrés amb la fe

procés de laïcització, per la propagació d'ideologies hostils a l'Església i la cultura tradicional, i també per la desaparició d'edificis religiosos emblemàtics, com va denunciar a *La palmera de Jonqueres*, de *Pàtria* (1888): “lo fill veu fer teatre del temple de sos pares.” Entusiasme pel progrés econòmic i la creixença urbana, que va celebrar en l'oda *A Barcelona* (1883), en la qual la ciutat –en contraposició a París, la gran urbs descristianitzada– és invocada com una capital providencialment elegida, cridada a fusionar la modernitat amb la tradició, el progrés amb la fe: “Treballa, pensa, lluita; mes creu, espera i ora”.

Les tràgiques vivències que Verdaguer va experimentar en els deu últims anys de vida van enriquir la seva percepció de la ciutat, i van congriar-ne una nova representació, sovint ombrívola i inquietant, a voltes esperançada. Així, en la poesia *A un rossinyol de Vallvidrera*, Barcelona hi apareix com una gàbia que amenaça d'empresonar el rossinyol, l'ocell del paradís, cantor com el poeta de l'enyor celestial, si s'arrisca a deixar la puresa deserta dels cims i a davallar a la plana habitada. Allà baix, la xarxa de carrers de l'Eixample, simètrica i uniforme, obra de l'home, captura els éssers esqueixats de la natura exuberant i multiforme, creació de Déu, com s'exemplifica en la prosa *A l'alzina del passeig de Gràcia*. O bé en el poema *Les tres muntanyes*, en què els antics pagesos dels vessants de Collserola són transfor-

mats en *ciutadans* a mesura que la ciutat allarga els seus tentacles, les carreteres i els ferrocarrils. Una imatge que fa pensar en el poeta flamenc d'expressió francesa Émile Verhaeren, autor de *Les Villes tentaculaires* (1895).

Si s'observa globalment, l'experiència de Verdaguer en relació amb l'àmbit urbà, poèticament transfigurada, traça una trajectòria que va de les il·lusions de la joventut a les constatacions de la maduresa, i d'una primera esperança de glòria mundana a una darrera esperança de glòria espiritual. Com ja ha estat dit, el punt d'arrencada es troba en la poesia juvenil *Diades de glòria*, en què Barcelona és pressentida pel jove escriptor com el marc del futur triomf literari i social. El punt d'arribada es pot situar en la prosa dels darrers anys *Lo cornamusaire*, que constitueix una rèplica de *Le vieux saltimbanque*, un dels més celebrats petits poemes en prosa de Baudelaire. El poeta se'n presenta ara socialment rebaixat, abatut per la tribulació i l'*esplín*, convertit en un personatge anònim enmig de la massa urbana, que tanmateix, bo i desafiant la incomprensió col·lectiva, s'aferra a la poesia com a via de salvació personal.

Així doncs, la imatge de la ciutat que projecta l'obra de Verdaguer no pot ser reduïda a cap formulació esquemàtica. És justament per la seva ambigüïtat visionària –i no pas pel seu llast ideològic o pel seu localisme històric i llegendari– que alguns dels textos verdaguerians sobre Barcelona resulten pertinents per al lector d'avui. Per la mateixa raó que ho són alguns dels escrits d'altres grans poetes sobre altres grans ciutats, com els de Wordsworth sobre Londres, Whitman sobre Nova York i Baudelaire sobre París.

ROMA

Rosend Arqués
Professor de filologia italiana de la UAB

Tots els camins porten a Roma? Potser sí. Però només una Roma ha de colpir el viatger. Les altres Ciutats Eternes possibles són tan sols il·lusions òptiques, fruit de la visió fragmentada que presenten multitud de bocins d'un mirall trencat. Per tant, no la ciutat d'interès arqueològic de *Les antiquités de Rome* de Du Bellay, del *Voyage en Italie* de Chateaubriand (que la considerava el “museu més meravellós de la terra”) o de *Promenades de Rome* de Stendhal (que li produïa una emoció tan forta i comunicable només comparable a la música de Cimarosa), ni l'urbs creada i ordenada per l'art descrita per Goethe en el seu *Viatge a Itàlia* o la dels turistes que a final del segle XIX començaven a ser legió, ni fins i tot la ciutat enrunada que, malgrat tot, encara podia ser “centre espiritual i intèrpret del món” de què ens parla George Eliot a la novel·la *Middelmarch* (1872). Res. La Roma de Verdaguer (que el 1878 hi va fer un romiatge naval, del qual va deixar constància a *La Veu de Montserrat* d'aquell

any) és l'urbs cristiana, al centre de la qual hi ha el Vaticà, estel i sentit últim d'aquell lloc, sense el qual tota percepció d'aquella és insensata, pur turisme frívol o arqueològic. Costa i Llobera, que també s'hi havia passat força temps, no pot ser més clar: “Lo turista, que no cerca sinó obres d'art, poc trobarà que li cridi l'atenció en aquell cenobi”. Sobretot perquè en aquells anys, els romeus del món catòlic hi anaven a fer costat a Lleó XIII, que com el seu antecessor, Pius IX, es considerava “presoner” del govern italià arran de l'ocupació dels Estats Pontificis. D'aquí que s'interpretés la teòrica quarantena de tres dies que el poeta de Folgueroles i els altres feligresos hagueren de passar al port de Civitavecchia, com una veritable persecució perpetrada pels polítics liberals italians. Vegeu en aquest sentit *Lo romiatge de santa Teresa* dins *Idyllis i càntics* i l'*Himne a Lleó XIII* (“Del Vaticà rugeix en l'alta roca, / Mes son rugit és la veu del Cel, / [...] i el Vaticà que avui és un Calvari, / serà per vós un gloriós Tabor”). Si bé el Papa el va rebre a les Galeries del Vaticà, Verdaguer no fa cap referència a Raffaello, a Michelangelo o als molts altres mestres que contenen aquells museus, ni cap menció de Bernini ni de monuments catòlics o pagans de la ciutat. Només parla d'aquesta veu del Cel, de la mateixa manera que interpreta l'ufanosa natura de Vic com el resultat de la predicació que hi feu sant Francesc. La Roma de Verdaguer no és meta, sinó etapa, idea, far que reflecteix la llum de Déu. L'ànima de la ciutat, ve a dir en el seu *Himne a sant Francesc*, només s'obre als romeus, no als viatgers o als turistes.

MADRID

Jordi Graupera
Escriptor

La relació de Verdaguer amb Madrid s'explica molt bé amb la carta que Marcelino Menéndez Pelayo li va dirigir després d'haver rebut i llegit *Canigó*, datada el 25 de gener de l'any 1886. Segurament la connexió entre un Verdaguer que escriu *Pàtria* i una Castella distant quant a amistat però propera quant a amenaça semblaria difícil. Però és en la poesia de Verdaguer i en el seu clericalisme on hi ha un punt de connexió. Al marge de les visites puntuals a la ciutat i de l'acollida que els agustinians li van oferir en les seves hores baixes, la relació de Verdaguer és sobretot poètica i espiritual. En aquests dos sentits és on millor coincideix amb aquesta èpica i aquesta mística de fons catòlic tan ibèriques que apareix amb vehemència a *L'Atlàntida* i el *Canigó*. Per això no és gens estranya la valoració que en fa Menéndez Pelayo: “*Canigó* me parece más humano, y por lo mismo más inte-

resante que la 'Atlàntida', aunque siempre en las obras largas de usted, las partes descriptivas y la parte lírica vencen con mucho a la parte dramática o novelesca. Sin embargo, repito, que 'Canigó', aun bajo este aspecto, interesa y senyala una nueva i fecunda direcció en el talento de usted. Los dos cantos en estilo de canción de gesta son de una rapidez y de un ímpetu guerrero que verdaderamente entusiasma y arrebat. La idea de presentar la civilización cristiana coronando con la cruz los Pirineos y disipando las supersticiones gentílicas que poblaban aquellos valles, me parece feliz y poética, y ha sido buen acuerdo enlazar con ella el nombre del obispo Oliva”.

No oblidem que tot i l'incipient catalanisme romàntic que envolta Verdaguer, ell, com la majoria dels catalanistes del moment, sent que hi ha un destí comú amb tots els pobles d'Espanya, i això es desprèn de la seva poesia. Per això davant un Bodelaire que estava escrivint *Les Flors del Mal* i davant tot un romanticisme europeu que converteix el culte a l'individu en l'epicentre de la seva espiritualitat i de la seva creació, és natural que Verdaguer connectés més amb l'a-fany d'èpica d'un Menéndez Pelayo. I que de la seva relació epistolar en sorgís una veneració i amistat mútues, per això no estalvien elogis: “*Trozos hay en Canigó que igualan o superan a los más celebrados de Victor Hugo, con quien tiene usted un remoto aire de familia, en aquello, se entiende, en que Victor Hugo es digno de alabanza*”.

Verdaguer i Madrid, amics pels versos.